В.Л. Богун, здобувач

ФОРМУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено особливості формування та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу промислових підприємств в умовах ринкової економіки. Запропоновано методичні підходи до аналізу виробничого потенціалу промислових підприємств.

In the article the features of forming and increase of efficiency of the use of production potential of industrial enterprises are investigational in the conditions of market economy. The methodical going is offered near the analysis of production potential of industrial enterprises in the conditions of sharpening of competition.

Виробничі відносини в умовах ринкової економіки базуються на ефективних механізмах використання потенціалу промислових підприємств. Тому необхідно системно досліджувати виробничий потенціал з точки зору його структурних елементів та характеру взаємодії між ними. Виробничий потенціал дозволяє забезпечувати відтворювальні процеси на підприємстві. Особливо потребує дослідження проблематика ролі та місця виробничого потенціалу у реалізації стратегії розвитку підприємств в умовах загострення конкуренції та мінливості зовнішнього середовища.

Питанням сутності виробничого потенціалу присвячено чимало праць зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема таких, як О. Амоші, О. Балацького, А. Задої, В. Герасимчука, А. Онищенка, Б. Пасхавера, Р. Каплана, Д.Нортона, Є. Лапіна, Л. Ліндлара, П. Дугласа, Ч. Кобба та інших. Разом з тим, поки що з наукової та практичної точок зору, недостатньо досліджено питання взаємодії елементів виробничого потенціалу в умовах змін зовнішнього середовища. Все це й визначає актуальність та мету даної статті.

Напрямки формування та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу визначаються багатьма чинниками. По-перше, ефективність залежить від виду та структури виробничого потенціалу та способів його відтворення. По-друге, від тенденцій змін виробничого потенціалу та науково-технічного прогресу і фінансових результатів господарської діяльності промислових підприємств.

При проведенні дослідження виробничого потенціалу підприємств слід використовувати методи системно - структурного аналізу та моделювання. Ефективність використання виробничого потенціалу залежить від оптимального поєднання окремих ресурсів, які залучаються у виробничий процес, рівня організації виробництва та виробничого менеджменту. По суті, виробничий потенціал промислового підприємства можна охарактеризувати через призму виробничої системи, яка являється частиною виробничого процесу. На думку фахівців з питань аналізу та діагностування виробничого потенціалу підприємств, до складу „виробничої системи будь-якого рівня ієрархії традиційно включають відповідні ресурси:

- технічні (будови, споруди, виробниче устаткування, інвентар, основні та допоміжні матеріали та ін.);
- технологічні (технології, ноу-хау, технологічні ідеї, наукові розробки);

- організаційної структури (характер і гнучкість управлінської системи, швидкість проходження управлінських рішень, функціональна збалансованість і т.п.);

- маркетингові (виконання маркетингових функцій, планування, просування і збут товару);

- кадрові (кваліфікація, середній вік, освітній рівень, здатність адаптуватися в умовах зміни стратегії);

- фінансові (стан активів, ліквідність, борги, наявність кредитних ліній і т.д.);

- НДДКР та інформаційні (здатність до наукових досліджень і розробки наукових ідей, наявність достовірної інформації про зовнішнє середовище і про конкурентів, стан виробничої системи і можливість одержання необхідної інформації, наявність достовірних прогнозів розвитку ринку);

- організаційної культури (імідж і репутація підприємства, підприємницькі здібності й підприємливість керівника, рівень припустимого ризику, морально-психологічний клімат у колективі співробітників, ставлення до інновацій та ін.);

- показники загального простору (місце розташування, територія, виробничі і допоміжні площі, комунікації, можливості їхнього розширення).

Внаслідок взаємодії всіх складових системи ресурсів досягається ефект синергії і виробнича система отримує нові властивості і можливості, яких не має кожен окремий вид ресурсів [1, с. 94-97].

Формування потенціалу підприємства являє собою процес реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства шляхом зміни його характеристик і властивостей до необхідного рівня відповідно до поставлених цілей. Оцінка потенціалу підприємства - це, власне, і є визначення рівня його конкурентоспроможності [2].

Виробничий потенціал промислових підприємств проходить певні цикли або фази – формування, розвитку та використання. Тому періодично необхідно проводити оптимізацію структури виробничого потенціалу промислових підприємств. При цьому можна застосовувати факторні моделі для оптимізації структури виробничого потенціалу. Головними елементами такої факторної моделі є такі показники як виробнича програма промислового підприємства, організаційно-технічний рівень виробництва, характеристика та ефективність використання виробничих ресурсів, собівартість виробництва тощо. Важливою складовою аналізу виробничого потенціалу є характеристика виробничої потужності підприємства або максимально можливого випуску продукції за одиницю часу при повному використанні виробничого потенціалу обладнання і потужностей з урахуванням здійснення комплексу заходів щодо впровадження сучасної технології виробництва.

Окремі фахівці пропонують оцінювати виробничий потенціал в умовах ринкової економіки як здатність промислового підприємства продукувати споживчі вартості. Тому в даному випадку можна застосовувати вартісний підхід до оцінювання виробничого потенціалу, який ґрунтується на методичних підходах щодо визначення потенційної вартості та прибутковості виробничих активів. „Такий підхід дозволяє узгодити завдання оцінки, аналізу і прогнозування показників використання виробничого потенціалу із загальноприйнятими показниками господарської діяльності промислових підприємств” [3, с.5].

Виходячи із вищенаведений методичних підходів до формування та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу, слід наголосити на необхідності вдосконалення механізму управління. Механізм управління виробничим потенціалом повинен забезпечувати його відтворення на основі оптимальних витрат на його основні елементи. В Україні існує чимала кількість промислових підприємств, які активно займаються вирішенням проблем підвищення ефективності управління виробничим потенціалом.

Наприклад, існує добре налагоджена система управління виробничим потенціалом у відкритому акціонерному товаристві „Норд". Однак, на думку експертів, основні ризики в діяльності даного товариства, які заважають нарощуванню виробничого потенціалу, пов'язані з відсутністю дієвих механізмів захисту вітчизняного виробника. До того ж, кон'юнктура ринку складної побутової техніки в умовах кризи визначається спадом виробництва у зв'язку із зниженням продажу продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках. Тому аналіз показує, що в таких умовах товариство „Норд" реалізує комплекс заходів, які направлені на мінімізацію витрат та пошук нових ринків та розвиток внутрішнього ринку збуту.

Оптимізація виробничої системи здійснюється за рахунок нових технологій виробництва, що дозволятиме підприємству випускати порівняно з конкурентами досить якісну та дешеву продукцію. Акціонерне товариство „Норд" є єдиним підприємством в Україні, що має завершений цикл виробництва. Особливістю розвитку даної галузі в Україні є те, що в останні роки почали діяльність декілька збиральних виробництв по випуску застарілих моделей побутової техніки провідних світових марок за типом крупно вузлового збирання. В таких умовах, компанія „Норд" може нарощувати виробничий потенціал лише за рахунок впровадження передових технологій, механізації та автоматизації виробничих процесів. Наприклад, як свідчать дані Річного звіту товариства, відповідно технічного плану у 2008 році були виконані роботи зі створення та освоєння нових виробів із безшвелерною конструкцією шаф морозильників, впровадження передових технологій – нові технології зварювання, очищення поверхні і фарбування тощо. Тобто, компанія „Норд" має досить потужну виробничу базу для випуску якісної продукції з низьким енергоспоживанням.

Прикладом ефективного управління виробничим потенціалом також є ВАТ „Мотор Січ", яке у 2007 році відзначило своє сторіччя. Товариство „Мотор Січ" є одним із найбільших підприємств, які реалізують повний цикл створення сучасних авіаційних двигунів від розробки, виробництва й випробування, до супроводу в експлуатації й ремонту.

В даний час завод випускає й освоює серійне виробництво авіаційних двигунів різної потужності й призначення для літальних апаратів всесвітньо відомих літако- і вертольотобудівних фірм (див. Офіційний сайт компанії: http://www.motorsich.com). Поряд з авіадвигунами запорізькі моторобудівники пропонують на світовому й вітчизняному ринках промислові газотурбінні установки, товари народного споживання й будівельні матеріали. Якість і надійність продукції, що випускає підприємство, підтверджується її успішною експлуатацією більш ніж в 120 країнах світу.

Продукція випускається на сертифікованій виробничій базі. Виробництво сучасних авіадвигунів, а також ремонт всіх випущених авіадвигунів сертифіковані Авіаційним Регістром МАК і Державним департаментом авіаційного транспорту України. Система

якості товариства сертифікована транснаціональною фірмою BUREAU VERITAS QUALITY INTERNATIONAL (BVQI) на відповідність міжнародним вимогам ISO 9001:2000 стосовно виробництва, ремонту й технічному обслуговуванню авіадвигунів, газотурбінних приводів і проектуванню газотурбінних електростанцій зі сферою акредитації в США, Великобританії й Німеччині. Слід зазначити, що особливості управління виробничим потенціалом полягають в тому, що основні види продукції даного товариства становлять конкуренцію передовим виробам провідних фірм світу. Так, на сьогоднішній день товариство випускає більше 60 типів і модифікацій двигунів для більше 80 видів літаків і вертольотів різного призначення. У 2008 році ВАТ „Мотор Січ", як і раніше залишалося експортоорієнтованим підприємством, частка експорту в загальному обсязі реалізації продукції й послуг склала 83,8%. Ринки збуту умовно поділяються у такий спосіб: Росія, Далеке Зарубіжжя, Україна і Країни СНД. Одним з найбільших ринків збуту для підприємства є Росія, оскільки товариство має багаторічний досвід співробітництва з багатьма російськими підприємствами. Виробництво вертольотів з нашими двигунами сімейства ТВ3-117 перебуває на 5-ти російських заводах - у містах Улан-Уде, Казань, Ростов, Кумертау й Арсеньєв. У кооперації з російськими підприємствами „Салют" і Уфимським МВО виробляються двигуни Д-436ТП, Д-436-148, АІ-222 для літаків Бе-200, Ан-148, Як-130, які виробляються в містах Таганрог, Іркутськ, Воронеж і Нижній Новгород.

Протягом багатьох років товариство успішно співробітничає з багатьма російськими авіакомпаніями, такими як „Волга-Дніпро", „Ютейр", „Авіалінії Кубані", „Поле" і іншими, для яких ремонтує авіадвигуни різних типів. В 2008 році ріст надходжень коштів з Росії склав 155% до рівня 2007 року. При цьому більша частина коштів отримана за поставку авіадвигунів. Другим за величиною ринком збуту є країни Далекого зарубіжжя. Тверді позиції займає підприємство на ринках Південно-Східної Азії, Близького Сходу, країн Африки, Латинської Америки та інших. Тривале й плідне співробітництво зв'язує ВАТ „мотор Січ" з багатьма споживачами, що експлуатують авіатехнікові радянського й російського виробництва. Найбільш великими партнерами підприємства в Україні є АНТК ім.Антонова, „Авіант", ХГАПП (м.Харків) і ін. Найбільш великими партнерами в країнах СНД є компанії з Узбекистану, Туркменістану, Білорусі.

Ефективна маркетингова політика дозволяє ВАТ „Мотор Січ" зберігати традиційні ринки збуту продукції і освоювати нові. Основними каналами збуту нашої продукції є прямі контракти з авіапідприємствами й експлуатуючими організаціями на поставку продукції й надання послуг з одержанням всіх необхідних державних дозволів, з дотриманням всіх правових і юридичних норм. На підприємстві функціонує система внутріфірмового експортного контролю, що дозволяє працювати за генеральними дозволами, що у свою чергу дає можливість збільшувати товарообіг за підписаними контрактами, не очікуючи відкриття окремих дозволів на кожний контракт. Для організації збуту продукції підприємством використаються наступні методи:

- маркетингові дослідження ринків збуту;
- прямі контакти представників підприємства з потенційними замовниками, а також через регіональних агентів;
- участь у тендерах на поставку продукції й надання послуг;
- участь у спеціалізованих виставках авіаційної техніки й техніки наземного застосування;

- публікації в спеціалізованих журналах, каталогах;

- цілеспрямовані рекламні кампанії щодо просування нашої продукції на нові ринки;

- створення широкої мережі представництв і центрів сервісного обслуговування в усьому світі для підвищення якості й оперативності обслуговування споживачів продукції.

На ринку авіадвигунів ступінь конкуренції завжди дуже високий. Ринок авіадвигунів завжди був і залишається складним сегментом авіабудування. Одним з найбільших джерел надходження коштів для даного підприємства традиційно була й залишається поставка нових двигунів, планові ремонти й технічне обслуговування авіадвигунів для російських споживачів. Однак, через вплив непрогнозованої зовнішньої політики держави на взаємини з російськими споживачами, загальної кризи авіації, прагнення експлуатантів до продовження ресурсів, ці джерела можуть істотно зменшитися. Конкурентами ВАТ „Мотор Січ" щодо застосування авіадвигунів є Снекма/Турбомека (Франція), BMW Rolls-Royce (Німеччина/Англія) і „General Electric" (США), які як і раніше є лідерами у виробництві авіадвигунів.

Продукція ВАТ „МОТОР СІЧ" за своїми технічними характеристиками не поступається своїм закордонним аналогам. Однак, виробництво авіадвигунів - це високотехнологічне виробництво, тому для забезпечення й зміцнення конкурентних позицій підприємства на зовнішніх ринках необхідна систематична робота з усіх напрямків: це й поліпшення споживчих характеристик і підвищення якості продукції, поліпшення й удосконалювання післяпродажного обслуговування, а також розробка нових модифікацій і двигунів, що відповідають все зростаючим вимогам замовників. Із цією метою на підприємстві виконується цілий комплекс організаційних, кадрових, виробничих і інших заходів, застосовується високотехнологічне устаткування й високотехнологічні виробничі процеси, забезпечується світовий рівень системи якості. Все це підтверджується відповідними міжнародними сертифікатами.

Крім того, підприємство забезпечує повний цикл післяпродажного обслуговування, супроводу виробів в експлуатації (має широку мережу сервісних центрів), а також ремонт, включаючи середній, випущених виробів для відновлення літної придатності. За новими виробами підприємство переходить на нові стратегії управління ресурсом, як прийнято в усьому світі. Наприклад, головними завданнями даного підприємства щодо авіадвигунів залишаються:

- захист своїх інтересів і позицій на ринках Росії й СНД у цілому за всією гамою авіадвигунів і всьому спектру послуг;

- утримання позицій на світових ринках за своєю продукцією, недопущення виходу конкурентів з продукцією підприємства (отриманою різними шляхами) на ці ринки;

- постійна робота над створенням нових виробів і модифікацій, що вимагаються на ринку сьогодні, поліпшення їхніх споживчих якостей, безпосередня робота з розробниками літальних апаратів.

Виготовлення авіаційних двигунів, що відповідають сучасним вимогам ринку й здатних конкурувати із продукцією провідних світових фірм, вимагає постійного вдосконалення технології виробництва з урахуванням найсучасніших досягнень науки й техніки. У цьому напрямку на ВАТ "МОТОР СІЧ" проводяться наступні заходи:

1. Впровадження принципово нових технологічних процесів: виготовлення шумогасящих пластин методом порошкової металургії для компресорів і

пневмокомпресорів, відновлення лопаток ТВД вир. Д-18Т методом плазменно-порошкового наплавлення.

2. Впровадження прогресивних заготівель: точне й відцентрове лиття з жароміцних і конструкційних сплавів, з титанових, магнієвих і алюмінієвих сплавів, точне лиття великогабаритних деталей з кольорових сплавів.

3. Впровадження нових альтернативних матеріалів: виготовлення клею ВК-2 на основі ізопропилового спирту замість етилового абсолютизованого спирту, виробництво титанових електродів з титанової губки й ін.

4. Разом з Інститутом матеріалознавства АН України ведуться роботи із застосування нанотехнологій в металургійних процесах.

5. Розробка й впровадження керуючих програм на встаткування зі ЧПУ.

6. Створення нових програмних розробок:

- постпроцесори на верстати EEN-320, ФП-17М, 6М13ГН, постпроцесор для безперервної 5-координатної обробки на верстатах К2Х15;
- керуюча програма для обробки колеса відцентрового вир. МС-500 на верстат DUS-560ti та ін.

7. Застосування прогресивних технологій в інструментальному виробництві:

- освоєно виробництво цільнотвердосплавних фрез і свердлів, що дозволило забезпечити високоякісним інструментом виготовлення моноколес;
- використання методу швидкісного фрезерування;
- виготовлення оснащення із застосуванням технології швидкого прототипирування й ін.

8. Удосконалення й розвиток системи проектування й технологічної підготовки виробництва.

9. Модернізація технічної й програмної платформи мережного інформаційно-обчислювального комплексу.

10. Впроваджено розрахунковий комплекс CONCEPT NREC для проектування турбомашин.

Отже, для нарощування та відтворення виробничого потенціалу промислових підприємств в умовах ринкової економіки необхідно враховувати ринковий попит та забезпечувати постійне оновлення основних засобів на основі науково-технічного прогресу. Організаційно-технічні та економічні заходи повинні забезпечувати більш ефективний рівень використання виробничого потенціалу.

Література:

1. Гавва В.М. Економічна діагностика як засіб формування рішень при стратегічному управлінні виробничими системами // Авиационно-космическая техника и технология. Труды Национального аэрокосмического университета им. Н.Е. Жуковского «ХАИ». Вып. 4. (39) – Х.: НАКУ, 2003. – с. 94-97.
2. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. Посібник. – КНЕУ, 2000. – 360 с.
3. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.01 / Є.В. Лапін; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". — Х., 2006. — 36 с.
4. Відкрите акціонерне товариство „Мотор Січ”// Річний звіт за 2008 рік, www. smida.gov.ua.